

Motion till riksdagen

1988/89:K248

av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m.fl. (c)

Justitiekanslersämbetet

JK-ämbetet har alltsedan det inrättades 1713 varit nära knutet till först kungen och sedan regeringen. JK brukar också benämnas regeringens ombudsman.

JK:s huvuduppgifter har från början varit att övervaka förvaltningen och att beivra fall av misskötsel och brott, samt att bevaka statens intressen.

1809 tillkom justitieombudsmannaämbetet, JO. Justitieombudsmannen, som "tillsattes" av riksdagen, skulle tillse att riksdagens rättigheter inte trädde för när och att förvaltning och ämbetsmän drev sin verksamhet på ett lagenligt sätt. I viktiga avseenden kom således JK och JO att ha likartade uppgifter, men med olika huvudmän.

Denna ordning har sedan kommit att bestå även om uppgifterna ändrat karaktär. Nya uppgifter har tillkommit och tyngdpunkten i de båda ämbetenas verksamhet förskjutits. JO har således alltmer kommit att verka som en folkets ombudsman till vilken allmänheten kan vända sig med klagomål.

I denna motion behandlar vi JK:s uppgifter och ställning och föreslår att en utredning tillsätts för att överväga förändringar.

JK:s uppgifter idag

JK är som ovan nämnts nära knuten till regeringen och brukar ibland betecknas som regeringens rådgivare. I detta innefattas att JK tjänstgör som remissinstans i lagfrågor samt att han kan fästa regeringens uppmärksamhet på brister i gällande lagstiftning. Vidare tas JK i anspråk för utredningsuppdrag i speciella frågor.

JK har också att bevaka statens rätt i till exempel skadeståndsmål. Det gäller såväl vid frivilliga skaderegleringar som vid uppgörelser inför rätta.

Tillsynsverksamheten är fortfarande en viktig del av JK:s verksamhet. Den bedrivs genom prövning av klagomål, genom inspektioner men även genom egna initiativ i frågor som JK uppmärksammat, till exempel genom uppgifter i massmedia.

Principiellt viktiga är JK:s uppgifter enligt tryckfrihetsförordningen. Han skall övervaka tillämpningen av tryckfriheten och han är ensam åklagare i mål om tryckfrihetsbrott. Endast JK kan inleda förundersökning rörande sådana brott. Han har motsvarande uppgifter enligt radioansvarighetslagen.

Utöver vad som här nämnts har JK andra uppgifter till exempel med anknytning till advokatväsendet.

Problem i JK:s verksamhet

Mot. 1988/89
K248

Den tillsynsverksamhet som JK är ålagd sammanfaller i huvuddrag med uppgifter som åligger JO-ämbetet. Det har ifrågasatts om detta är lämpligt av såväl praktiska skäl som principiella skäl.

I praktiken förekommer en ärendeuppdelning i så måtto att ärenden som handläggs av JK inte tas upp av JO och vice versa. Från detta finns det dock undantag. Det har till och med hänt att JO och JK kommit till olika slutsatser i samma ärende.

Viktigare än vad som här nämnts är dock att man av andra skäl kan hävda att de övervaknings- och granskningsuppgifter det här gäller helt och hållet borde ligga på JO. JK är nära knuten till regeringen och har i första hand att tillvarata statens intressen, inte den enskildes. JO som tillsätts av riksdagen och som i sin verksamhet har en fristående ställning är mera lämpad att handlägga klagomål som riktar sig mot företrädare för det allmänna.

Ännu mer påtagliga blir de motsättningar som finns inbyggda i JK-ämbetets uppgifter i ärenden som gäller enskildas anspråk på skadestånd av samhället. Dessa skadeståndskrav grundar sig ofta på att den enskilde anser att tjänstemän och myndigheter handlat felaktigt. JK har som uppgift att se till att fel av olika slag inom förvaltningen beivras. Samtidigt skall han i skadeståndsmål verka för att staten kommer undan så billigt som möjligt. Den dubbelroll som JK i dessa sammanhang tilldelats är otillfredsställande ur principiell synpunkt och kan skada tilltron till de bedömningar som JK har att göra.

JK:s befattning med tryckfrihets- och yttrandefrihetsärenden är omdiskuterad. Även här kan, när statliga intressen och myndighetspersoner på något sätt är berörda, JK:s objektivitet komma att sättas ifråga. Det kan diskuteras om inte ansvaret för dessa frågor helt borde överföras till JO, som redan nu parallellt med JK har att handlägga ärenden som rör offentlighet, sekretess och yttrandefrihet.

Förslag om utredning

Ovan listas en rad problem som är förknippade med JK-ämbetets nuvarande konstruktion och ställning. En del av dessa behandlades av JK-utredningen som avgav sitt betänkande 1978. Utredningen uppehöll sig särskilt vid den dubbelroll JK tvingas att spela i skadeståndsmål.

Utredningen föreslog bland annat att skadestandsfrågorna skulle brytas ut ur JK-ämbetet och läggas under en särskild statsadvokat. Utredningens förslag ledde dock inte till några förändringar.

Vi anser att frågan om JK:s ställning är av sådan vikt att den på nytt bör tas upp till behandling i en parlamentarisk utredning. Utredningen bör ta ställning till hur de problem som berörts i denna motion skall lösas. Utredningen bör dock också vara oförhindrad att överväga om det fortfarande finns behov av en särskild regeringens ombudsman eller om JK:s uppgifter helt och hållet kan fördelas på andra organ.

Hemställan

Mot. 1988/89

K248

Med hänvisning till vad i motionen anförts hemställer vi
att riksdagen beslutar av regeringen begära tillsättandet av en
parlamentarisk utredning om JK-ämbetet i enlighet med vad i
motionen anförts.

Stockholm den 25 januari 1989

Bertil Fiskesjö (c)

Martin Olsson (c)

Anders Svärd (c)

Birger Andersson (c)

Kjell Ericsson (c)

Bengt Kindbom (c)

Ingbritt Irhammar (c)

Stina Eliasson (c)

Rosa Östh (c)